התייחסות לתגובת הרב איתמר חיים כהן

בעניין "שני שואים בסוף מילה"

אדם בן-נון

אתמול (יום רביעי י"ב במרחשון ה'תשע"ה) פורסם באתר "נוסח תימן" מאמר שכותרתו "שני שואים בסוף מילה" ופותח במילים "אין דרכי להשיב על השגות שנכתבו עלי...". כדרכם של תלמידי חכמים המרבים שלום בעולם והמביאים גאולה לעולם, תלמידי חכמים ש"חזקה עליהם מצות רבותיהם וחבריהם" – לא נכתב במאמר מי המשיג, היכן השיג, מה השיג והאם יש אמת בכלל השגותיו של המשיג...[1] למעשה ההשגות שאליהן מתייחס הרב איתמר חיים כהן הם דבריי שנכתבו ב"זיכרון להולכים – מארי חיים בן יוסף לוי זצ"ל" והתפרסמו באתר "נוסח תימן".

הדיון במאמרי לא היה דיון לשוני. תכלית הדיון הייתה אך ורק לפרוך שני עניינים מרכזיים שציין הרב איתמר חיים כהן: (א) שמארי חיים צאלח היה מלמד את תלמידיו להניע את השוא השני, (ב) שכן קראו בבית הכנסת בית צאלח בדור האחרון. על העניין הראשון כתב הרב איתמר שכן שמע ממארי חיים לוי (וכן קרא מארי חיים לוי), ואילו העניין השני הוא השערתו של הרב איתמר חיים כהן כמו שכתב:[2] "נראה שבבית הכנסת של מהרי"ץ לפחות, נהגו כן בזמנו של רבינו המחבר [מהר"י בדיחי]. 'ואפשר' שכך נהגו שם עד חיסול גולת תימן".

מאמר הרב איתמר חיים כהן בנוי מעשר פסקאות שניתן לסכמן בארבע נקודות עיקריות. להלן אציג את דברי הרב איתמר חיים כהן ובסמוך אליהם את תגובתי.

א. פסקאות א-ד – בהן מבואר שאין מקום להשערה שכתבתי במאמרי על מארי חיים לוי שכנראה הרב איתמר שמע את מארי חיים לוי מניע את השוא השני במגילת רות והסיק שכך דרכו גם בשאר פסוקי התורה.

הרב איתמר חיים כהן "שכח" לציין שהשערה זו שהיא למעשה תוספת קצרצרה (בת שתי שורות) ששולבה בתוך המאמר נכתבה אך ורק כדי ללמד עליו זכות ולנסות להסביר את הבעייתיות שבעדותו, כמו שכתבתי שם במפורש(!).[3] ואם לימוד זכות זה אינו נכון, דל לימוד זכות זה מהמאמר, והמאמר על עדויותיו ומסקנותיו עומד איתן גם בלעדיו. בוודאי שכשמאמרי יתפרסם שוב אעיר שלפי דברי הרב איתמר חיים כהן לימוד זכות זה שהצעתי אינו נכון, ואשאיר את עדותו התמוהה של הרב איתמר חיים כהן בעינה. עדות שסותרת את כל זקני תימן תלמידי מארי חיים צאלח, עדות שסותרת את מארי עזרי צאלח בנו של מארי חיים צאלח ועדות שסותרת את דברי מארי חיים לוי עצמו שאמר לי בכמה הזדמנויות מול עדים שונים החיים וקיימים עמנו היום.

---

[1] ההתייחסות היחידה לאמתות הדברים שכתבתי מצטמצמת ללימוד הזכות שלימדתי על הרב איתמר חיים כהן וכפי שאציין בסמוך.

[2] "חינה של תורה", בתוך חן טוב – שו"ת וחידושים, עמ' שמ, הערה ב (הובאו דבריו שוב במאמרו על שני השוואים).

[3] יש לציין שבעוד שאני טרחתי ללמד זכות על עדותו התמוהה של הרב איתמר, דווקא הוא בחר לו דרך אחרת לרמוז שיש שקר בדבריי באמרו: שדבריו נכתבו "להשיב אמרים אמת", "אל לב דורשי האמת", וד"ל.

ב. פסקה ה – שם יש ניסיון התמודדות עם הסתירה בדברי מארי חיים לוי. מצד אחד התחמקות: "אין אחריות ישוב הסתירה עלינו", ומצד שני השערה שייתכן שמארי חיים לוי באמת לא למד להניע השווא ממארי חיים צאלח אלא עשה זאת על דעת עצמו (ללא מסורת. אב"ן) כדי "ליישר קו עם מהרי"ץ".

אין הכי נמי בוודאי שניתן להסתפק בתשובה המתחמקת ש"אין אחריות ישוב הסתירה עלינו". על ההשערה ששיער הרב איתמר שמארי חיים לוי "ישר קו עם מהרי"ץ", צריך לומר שהיא נאמרה לי בפירוש על ידי מארי חיים לוי, והוזכרה במאמרי (בעניין פסוק וטבלת פתך). משום מה היא נכתבה על ידי הרב איתמר חיים כהן בשינוי מילים ומבלי לומר דבר בשם אומרו.

ג. פסקה ו – סיפור על שיחת טלפון שנעשתה עם מארי חיים לוי בעניין הנעת השווא השני. לדברי הרב איתמר חיים כהן מחמת חולשתו של מארי חיים לוי לא הובן מה הוא אמר. ולאחר שנשאל שוב, ענה: "וכי אינך יודע מה הוא שווא נע"? לדברי הרב איתמר, ר' איתן, בנו של מארי חיים לוי יכול להעיד שהתקיימה שיחה טלפונית, אם כי לא ברור אם הוא יכול להעיד על תוכן השיחה.

כמובן שכל מילה מיותרת. אני מתפלא שהרב איתמר העלה סיפור זה. ואוי לנו ואבוי לנפשנו אם בצורה כזו מברר הרב איתמר חיים כהן מסורת מפני הזקנים. ולא סתם מסורת, אלא מסורת מחודשת שלא הייתה מקובלת בפיפיות זקני צנעא בכלל ותלמידי מארי חיים צאלח בפרט ואין שום עדות על קיומה פרט לעדות הרב איתמר. [ובפרט צ"ע גדול איך כראיה לדבריו הוא מציין את שם בן המשפחה שהרים את הטלפון ולא הקשיב לשיחה... האם גם עליי לציין את חתנו של מארי חיים לוי שפתח לי את הדלת ואת בתו ונכדותיו שהיו בבית וראו שנכנסתי ואולי שמעו מה אמר לי מארי חיים... אתמהא].[4]

ד. פסקה ז-י – הרב איתמר חיים כהן העתיק את דבריו בעניין שני שוואים מתוך חיבורו "חינה של תורה".

דברים אלה פורסמו בשנת תשע"א עוד בטרם כתבתי את מאמרי וממילא אין בהם התייחסות להשגותיי, ולכן אין עניינם לכאן.

סוף דבר

כפי שפתחתי בתחילת דבריי, הדיון במאמרי היה אך ורק לפרוך את העדות שמארי חיים צאלח היה מלמד את תלמידיו להניע את השווא השני ושכן קראו בבית הכנסת בית צאלח. עדות שהרב איתמר כהן העיד בשם מארי חיים לוי. לאור הגילויים החדשים של סיפורי הרב איתמר חיים כהן ששמע את מארי חיים לפני שנים רבות קורא בתורה בהנעת השווא השני בתוספת שיחת הטלפון התמוהה מהשנים האחרונות, אכתוב את סיכום הדברים:

א. מארי חיים צאלח מעולם לא הניע את השווא השני בקריאתו ומעולם לא לימד את תלמידיו להניע את השווא השני. וכן העידו כל זקני תימן תלמידיו שלמדו אצלו בתימן, וכן העיד בנו מארי

---

[4] זאת ועוד. סהדי במרומים שלא פעם ולא פעמיים התווכח אתי הרב איתמר חיים כהן בבית הוריו על גרסה זו או אחרת וטען שכך שמע מאביו. וכשפנינו שנינו לאביו שישב בחדר הסמוך הוא אמר כדבריי, ומפני הכבוד קיצרתי.

עזרי צאלח וכן מעידים זקני בית הכנסת "מגן אברהם" בשכונת נווה עמל בהרצלייה שם קבע מארי חיים צאלח את מקום תפילתו לאחר שעלה לארץ ועד שנלב"ע.

ב. מארי חיים לוי לא הניע את השווא השני בקריאתו בתורה אלא רק במגילת רות (וגם זה לא מכוח מסורת) כמו שאמר לי במפורש כמה פעמים שונות בנוכחות עדים נאמנים. דברי מארי חיים לוי היו ברורים מאוד, והובנו כראוי, והם לא נאמרו לי בשיחת טלפון מתוך חולשתו כשלא הובן מה אמר.

ג. אם נתייחס לדברי הרב איתמר חיים כהן שמארי חיים לוי קרא בתורה לפני שנים רבות בהנעת השווא והעיד שכך למד ממארי חיים צאלח נצטרך לחלק את דברינו באופן זה: על הסתירה בדברי מארי חיים לוי נאמר "אין חובת ישוב הסתירה עלינו" או שנשתמש בהסבר שמארי חיים לוי עשה זאת כדי "ליישר קו עם מהרי"ץ" כמו שכתבתי במאמרי. ועל העדות בשם מארי חיים צאלח נאמר שהיא טעות כמו שהודה מארי חיים לוי בעצמו.

ד. אם הרב איתמר חיים כהן היה מסלק את נגיעותיו האישיות והיה דן לגופו של עניין ושוקל את העדויות במאזני היושר על פי הנתונים שלהלן הוא היה מודה על האמת. נראה שכך יש לשקול את הדברים.

בכף אחת עדות שלפני "שנים רבות" מארי חיים לוי קרא בתורה בשווא נע ואמר שכך לימד מארי חיים צאלח בתוספת משפט "וכי אינך יודע מהו שווא נע" שנאמר בשיחת טלפון בזמן חולשתו כשלא הובן מה אמר ועדות של בן משפחה שמעיד שהתקיימה שיחת טלפון ואינו יכול להעיד על תוכן השיחה...

בכף שנייה כל זקני תימן תלמידי מארי חיים צאלח לרבות בנו מארי עזרי צאלח שטענו בתוקף שמארי חיים צאלח לא לימד להניע את השווא השני. בתוספת עדות שכשנשאל מארי חיים לוי על דברי הרב איתמר הנ"ל אמר באופן מפורש וברור שהוא קורא בתורה בשווא נח, ורק במגילת רות הוא קורא בשווא נע. בתחילה סבר שכן לימדו מארי חיים צאלח וכשהציגו בפניו את דברי חבריו ובכללם מארי עזרי הודה בפה מלא שטעה, וברור לו כעת שמארי חיים צאלח לימד להניח את השווא השני, ומה שהוא (מארי חיים לוי) מניע את השווא במגילת רות זה לא מכוח מסורת שקיבל מרבו אלא כנראה כך הרגיל את עצמו לאחר שראה את דברי מהרי"ץ. יש לציין שוב שעדות זו נאמרה בכמה הזדמנויות שונות ובפני עדים נאמנים.

ולא נותר לי אלא לסיים בדבריו הקולעים של הרב איתמר חיים כהן:

"אני סומך על הבנת המעיין הנבון שיברור לעצמו את האמת".